دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر

فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی

سال سیزدهم، شماره‌ی۴۴

زمستان ۱۳۹۲، صفحات ۲۴۰ -۲۱۹

سید هادی حسینی[۱]

مصطفی قدمی[۲]

تحلیل الگوی توسعه کالبدی ـ فضایی شهر سبزوار

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۰٤/۲۸ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۱/۰۹/۲۲

چکیده

شناخت الگوی توسعه کالبدی شهر و ارزیابی درجهٔ پراکندگی و فشردگی آن جهت هدایت آن در راستای توسعه پایدار شهری ضروری است، چرا که امروزه اکثر محققان معتقدند ارتباط معنی‌داری میان الگوی توسعه کالبدی شهر (فرم شهر) با پایداری شهری وجود دارد. بر این اساس، هدف اصلی تحقیق، تحلیل الگوی توسعه کالبدی ـ فضایی شهر سبزوار با استفاده از مدل‌های کمی چون منحنی شیب تراکم، ضریب جینی، آنتروپی نسبی، ضریب گری، قاعده اندازه ـ تراکم، مدل هلدرن و تحلیل‌های همبستگی است. روش‌شناسی تحقیق، تلفیقی از روش‌های قیاسی و استقرایی است. از روش قیاسی در بررسی مبانی نظری و مرور ادبیات تحقیق و از روش استقرایی نیز جهت شناخت شهر سبزوار با استفاده از آمارها و اطلاعات حاصل از داده‌های ثانویه چون آمارنامه‌ها، اسناد و طرح های شهری استفاده گردید. یافته‌های تحقیق حاکی از آن هستند که بین سال های ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۵ تراکم ناخالص جمعیتی شهر سبزوار بسیار کاهش یافته و از ۱۲۸ به ۷٦ نفر در هکتار رسیده است. این کاهش تراکم، گویای گسترش افقی شهر طی این دوره می‌باشد. بررسی قاعدهٔ اندازه

۱- استادیار مرکز پژوهشی جغرافیایی و اجتماعی، دانشگاه حکیم سبزواری. E- mail: Hhosseini59@yahoo.com

۲- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مازندارن. E- mail: Ghadami56@yahoo.com

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]

ـ تراکم شهر نیز نشان از بالا بودن نرخ رشد توسعه‌ی کالبدی شهر بر نرخ رشد جمعیت شهری دارد. بررسی منحنی شیب تراکم حاکی از کاهش شیب تراکم از مرکز به پیرامون و بالطبع حومه‌شدن گسترش شهر است. بررسی درجه توزیع متعادل جمعیت با استفاده از ضریب جینی و آنتروپی نسبی نشان دادند که توزیع جمعیت در شهر سبزوار در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۲ متعادل‌تر شده است. بررسی درجه تجمع جمعیت با استفاده از ضریب گری نشان داد که توزیع جمعیت طی سال های ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۵ از الگوی تجمعی تصادفی خارج شده و به سمت الگوی رشد پراکنده حرکت نموده است. مدل هلدرن نشان داد که در بازهٔ زمانی ۱۳۷۲–۱۳۸۵ بیشترین رشد افقی اتفاق افتاده است. به‌طوری که در این دوره حدود ۳۰ درصد رشد شهر ناشی از رشد جمعیت و ۷۰ درصد از رشد شهر ناشی از رشد افقی و اسپرال شهری بوده است. تحلیل روابط همبستگی مشخص ساخت که بین متغیر وابسته یعنی تراکم و متغیرهای مستقلی چون مساحت حوزه‌های آماری، نرخ باسوادی، تعداد خانوار در واحد مسکونی و بعد خانوار روابط معنی داری وجود دارد. با توجه به موارد فوق، ضروری است جهت جلوگیری از استفاده ناکارآمد از زمین‌های شهری و کاهش هزینه‌های ایجاد زیرساخت‌ها و تاسیسات و تجهیزات شهری و نیل به توسعه پایدار شهری، سیاست گذاری های لازم از سوی مدیریت شهری مدنظر قرار گیرد.

کلید واژه ها: فرم (شکل) شهر، توسعهٔ کالبدی ـ فضایی، پایداری شهری، تراکم جمعیت، پراکنش‌شهری.

[Downloaded from geographical-space.iau-ahar.ac.ir on 2026-10-31]